

CONDIȚIA FEMEII DIN LUMEA RURALĂ A COMITATULUI SATU MARE LA FINALUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

Paula Virag*

Abstract: *At the end of 19th century and the beginning of the 20th century, the women had a difficult and complicated style of life. For them, the difficulties started at young age, when the girls had to help their mothers, working together in the household. After they got a husband and they had their own family, this became the most important thing in their life and the entire activity was carried on around the husband, the children and the maintenance of an efficient ménage.*

For the women, the marriage represented the fulfillment of the „femininity”, because just inside the marriage the woman could express their sexuality and their motherhood.

The rural society was still dominated by the church precepts, as well as by the talk of the village that would make the unwritten laws regarding the way of living together. Most of the times, couples would rather keep silent about their hard times together than taking the consequences of being judged by neighbors or by the members of the community. The physical efforts made in order to ensure the living, the material deficiencies, the alcohol, domestic violence (physical or verbal), fatigue, premature aging, deformation of body at women due to many births are just some reasons that wipe away the feelings between the husbands, if there had been any from the beginning of their marriage.

However, there were few couples who would fall into the disgrace of the village and church by requiring breaking up, especially through divorce, as it is understood in terms of civil law. The number of divorced persons is very little. It increases gradually, as years pass, but it doesn't take ample forms. This increasing is explained by the fact that the rural society begins to modernize slowly, the influence of emancipation from the urban society grows stronger, changing the mentality and the way of life of the villagers.

The 19th century society was focused on family, most people aiming to get married, to have children, to have a home, to establish the legal context for inheritance. The exceptions from this rule were punished by the community and church, whether Catholic or Calvinist. But, the monotony of a marriage dominated by the concern for tomorrow, the poverty and struggle for survival, fatigue, physical exhaustion, premature aging women, the countless births that change woman's body, children crying and asking for food, arguments, physical and verbal violence, are sufficient grounds for the individual willing to escape from a miserable world without love, if there was any love ever. Men and women alike, would feel frustrated, not satisfied, unfortunate in a failed marriage and, thus, running away from family obligations used to be a way to make up for the lost time within an unsuccessful relationship.

Keywords: women, men, family, marriage, household.

„Nevestelor, fiți supuse bărbatilor voștri ca Domnului; căci bărbatul este capul nevestei, după cum și Hristos este Capul Bisericii, El, Mântuitorul trupului. Și după cum Biserica este supusă lui Hristos, tot așa și nevestele să fie supuse bărbatilor lor în toate lucrurile. Bărbatilor, iubiți-vă nevestele cum a iubit și Hristos Biserica și S-a dat pe Sine pentru ea, ca s-o sfințească, după ce a curățat-o prin botezul cu apă prin

* Cercetător științific III, dr., Muzeul Județean Satu Mare; e-mail: pcvirag@gmail.com.

Cuvânt, ca să înfățișeze înaintea Lui această Biserică, slăvită, fără pată, fără zbârcitură sau altceva de felul acesta, ci sfântă și fără prihană. Tot așa trebuie să-și iubească și bărbații nevestele, ca pe trupurile lor. Cine își iubește nevasta se iubește pe sine însuși” (Noul Testament, Efeseni 5: 22-33).

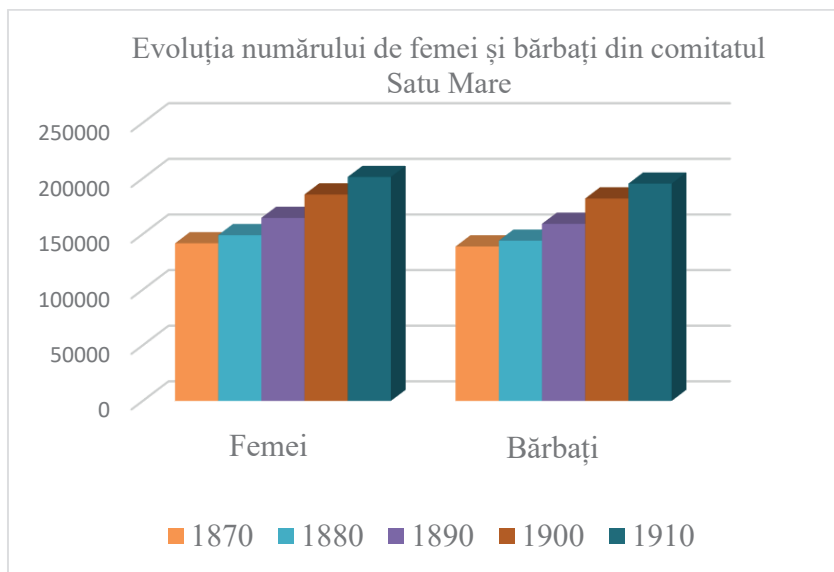
Pornind de la acest citat din Biblie putem schița viața femeii din zona rurală a comitatului Satu Mare de la finalul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX. Se cunoaște faptul că în perioada aflată în atenția noastră femeia din lumea rurală ocupa o poziție inferioară bărbatului, poziție întreținută și de discursul oficial al Bisericii, care argumenta această situație folosindu-se de scrierile sacre. Astfel că femeia trebuia să arate bărbatului respect și supunere, încadrându-și întreaga viață în limitele autorității acestuia. Din perioada copilăriei, ea trebuia să asculte de tată, să-l urmeze îndeaproape pe acesta și „să nu iasă din cuvântul lui”. După căsătorie, femeia intra sub tutela soțului, datorându-i acestuia aceeași supunere, ca și părintelui în casa căruia a crescut. Autoritatea bărbatului era totală și nu putea fi înlăturată chiar dacă uneori ea se manifesta ca o adevărată tiranie.

În cadrul gospodăriei soțul și soția aveau roluri bine stabilite. Femeia era cea care, prin natura ei, aducea pe lume copiii, se ocupa cu creșterea și educarea lor. La aceasta se adaugă îngrijirea animalelor și a păsărilor din gospodărie, a casei, a curții și a grădinii. La toate acestea se adaugă și contribuția ei la munca câmpului, pentru că și ea participa la strângerea recoltelor și la transportul lor în gospodărie. Soțului îi reveneau sarcini legate de asigurarea veniturilor familiei, a lemnului, aratul și semănatul pământului, dar și de comercializarea produselor. Observăm că rolurile lor nu sunt similare, ci se completează unul pe altul. Bărbatul era cel care avea sarcina să întrețină familia, să îi asigure cele necesare, pe când femeia era cea care trebuia să o îngrijească, să o educe, să cultive dragostea și respectul față de părinți, să se ocupe de treburile casnice care asigurau buna desfășurare a vieții de zi cu zi a familiei.

Evoluția numărului de femei din comitatul Satu Mare la finalul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX

La finalul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX, numărul populației comitatului Satu Mare prezente crește constant de la un recensământ la altul. Studiind datele adunate de autoritățile civile maghiare, se observă că la fiecare numărătoare a populației numărul femeilor din comitatul Satu Mare era mai mare decât cel al bărbaților, el cunoscând o evoluție ascendentă de la 141.700 în 1870 până la 201.297 în 1910¹.

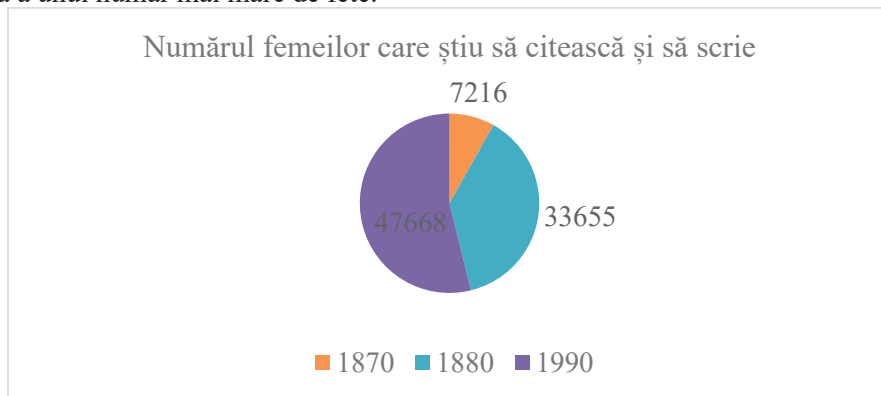
¹ https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1870/?pg=112&layout=s.

Sursa: datele au fost prelucrate după următoarea sursă:
https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1870/?pg=112&layout=s

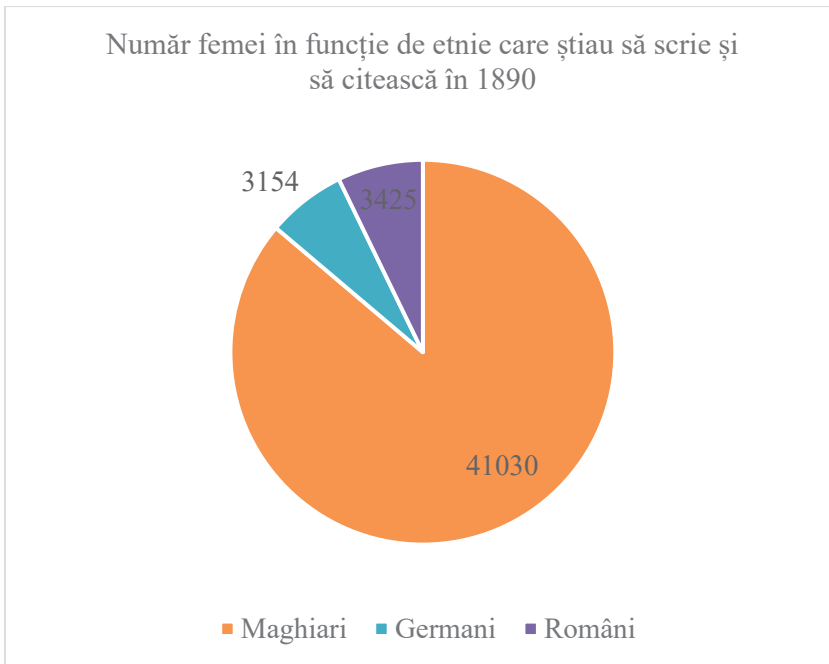
Numărul femeilor care știu să citească și să scrie la finalul secolului al XIX-lea

La finalul secolului al XIX-lea numărul femeilor care știu să citească și să scrie crește odată cu trecerea timpului. Dacă în 1870 aveau cunoștințe de scris și citit doar 7.216 femei, în anul 1900, numărul acestora a ajuns la 47.668. Faptul se explică pe de o parte prin modernizarea societății, prin înțelegerea necesității de alfabetizare a unui număr cât mai mare de persoane, prin dezvoltarea învățământului, dar și prin accesul la școală a unui număr mai mare de fete.

Sursa: datele au fost prelucrate după următoarea sursă:
https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1870/?pg=112&layout=s

Interesantă este împărțirea pe etnii a persoanelor de gen feminin care știu să scrie și să citească. Graficul de mai jos ne arată că cel mai mare număr de femei alfabetizate era cuprins în grupul etnic maghiar. Pentru acest fapt există mai multe explicații. În perioada respectivă învățământul se desfășura în limba maghiară, limba oficială a comitatului Satu Mare în acea perioadă. Astfel, celor care aveau maghiara ca limbă maternă le era mai ușor să învețe. Pe de altă parte, în acest grup intră și populația evreiască care la recensămintele de la finalul secolului al XIX-lea-începutul secolului XX în mare parte s-a declarat ca fiind vorbitoare de limbă maghiară motiv pentru care ea a fost trecută la grupul etnic maghiar.

Sursa: datele au fost prelucrate după următoarea sursă:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1891_01/?pg=361&layout=s&fbclid=IwAR1PE_O2ImCQ_QPE3OtkiYmr9KeNSzNChQQ7XBNWIFIRahED8nmWT-kItwcE

Urmează apoi femeile românce din rândul cărora, în 1890, știu să scrie și să citească un număr de 3.425 și apoi cele germane cu un număr de 3.154². Numărul mai mic al acestui din urmă grup se poate explica prin aceea că el cuprinde doar femeile care s-au declarat ca fiind cunoscătoare de scris și citit numai în limba germană, fără să îl cuprindă și pe cel care știa să scrie și să citească și în limba maghiară. Aceeași explicație poate fi dată și pentru româncele care au declarat că știu să scrie și să citească, ele putând învăța în limba română

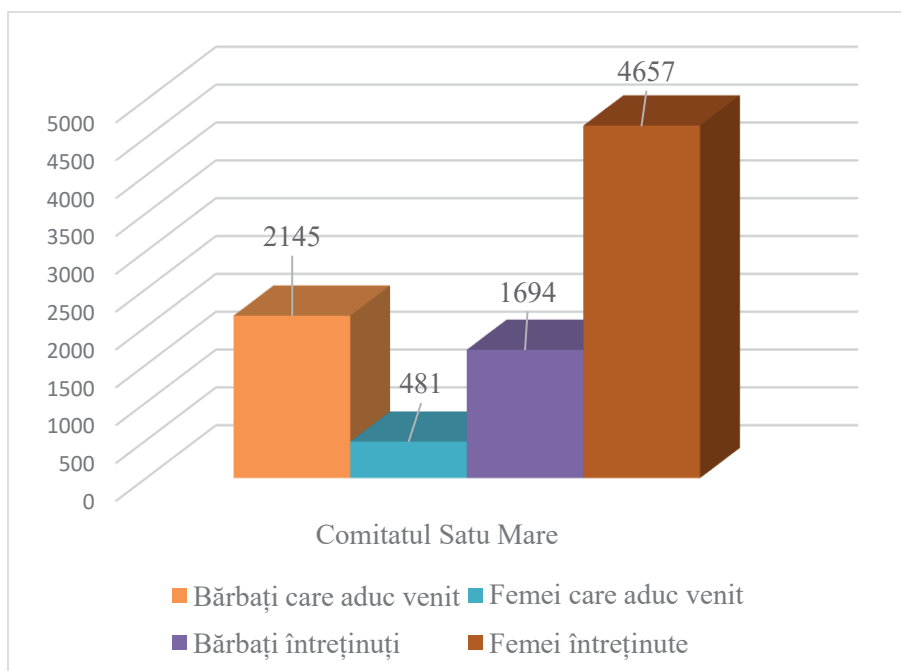
² *Ibidem*.

doar în cadrul școlilor confesionale greco-catolice care funcționau în cadrul comitatului Satu Mare.

Ocupația femeilor din comitatul Satu Mare la finalul secolului al XIX - începutul secolului al XX-lea

În perioada analizată alternativa femeii era simplă: fie se căsătorea, situație în care de cele mai multe ori soțiile rămâneau casnice, fie își alegeau o profesie. Le era permis să intre pe piața muncii pentru că prin activitatea lor puteau contribui la bunăstarea familiei și a comunității, fără însă a-și neglija rolul pe care îl aveau în cadrul gospodăriei.

Observăm că pentru anul 1890 numărul femeilor care aduceau venit era de 481. Credem că acestea puteau muncii în gospodărie, ca și croitorese, femei în casă la persoanele înstărite, învățătoare etc., sau chiar să lucreze alături de bărbați în diferite activități industriale și comerciale desfășurate pe teritoriul comitatului. Se observă că persoanele de gen feminin care erau incluse la categoria de întreținute, erau mult mai numeroase decât bărbații care făceau parte din aceeași categorie. Diferența este mare și între femeile și bărbații care aduceau venituri, aceștia din urmă fiind mai mulți cu 1.664³.

³ *Ibidem.*

Pentru a creiona o imagine cât mai clară a ocupațiilor femeii de la finalul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea din comitatul Satu Mare, trebuie să ținem seama de mai multe aspecte: această regiune se afla în plină dezvoltare economică, agricultura era cea care predomina economia comitatului, se investește tot mai mult în industria mineritului, în ramurile economice care stau la baza construcțiilor de imobile, se intensifică activitatea de despădurire și de construcție de drumuri de cale ferată etc. Majoritatea celor care activau în aceste domenii erau bărbații, dar sursele istorice atestă și prezența femeilor care munceau alături de tații, soții sau frații lor pentru a spori veniturile familiei.

Ținând cont de împărțirea teritorial administrativă, dar și de condițiile geografice, în comitatul Satu Mare se pot delimita anumite zone bogate în zăcăminte de minereu, și anume regiunea plasei Baia Mare, și zone cu pământ fertil, unde producția din agricultură este ridicată, de exemplu plasele Nyir și Șomcuta Mare. Acest lucru se reflectă și în numărul mare de persoane care activează în minerit (plasa Baia Mare), sau în agricultură (plasele Nyir și Șomcuta Mare). Există și zone cu o mai slabă activitate economică, fapt care se datorează fie lipsei resurselor naturale, fie numărului mic de locuitori.

În concluzie, marea majoritate a femeilor care locuiau în comitatul Satu Mare munceau în agricultură, dar nu trebuie neglijat nici numărul celor care erau croitorese, învățătoare, servitoare, lucrau în mici prăvălii ale familiei sau lucrau alături de bărbați în domeniul mineritului.

Rolul femeii în viața de familie

Se pare că femeia își poate afla împlinirea și fericirea doar în sânul familiei. Căsătoria a reprezentat destinul împlinirii „feminității”, în familie contopindu-se structurile tipice ale condiției femeii - maternitatea, sexualitatea, socializarea copiilor. Statutul femeii în cadrul familiei nu era unul demn de invidiat, deși mediul casnic a fost catalogat ca fiind un spațiu prin excelență feminin. Greutățile începeau pentru o fată la o vârstă fragedă când muncea alături de mamă în gospodărie, pentru ca apoi, să fie nevoită, mai ales dacă provenea dintr-o familie săracă, să încheie o căsătorie din interes care putea degenera într-o conviețuire tensionată. O căsătorie nefericită putea fi întreruptă prin divorț, însă puține femei apelau la această soluție, datorită educației primite în familie și, în special, datorită statutului de marginală pe care îl ocupa în comunitate o femeie văduvă și mai ales una divorțată. În cazul lor, refacerea vieții printr-o nouă căsătorie se lovea de prejudecățile comunității, de atitudine potrivnică a familiei, și de propriile condiții materiale și biologice.

Deși exista un ideal de frumusețe feminină: ten alb, înaltă, buze subțiri și roșii, caracteristicile fizice erau aproape lipsite de importanță dacă nu serveau unor nevoi pragmatice, contând mai mult calități precum supunerea, blândețea, sănătatea și, nu în ultimul rând, zestrea. Marea majoritate a căsătoriilor erau încheiate pe temei economic, astfel încât zestrea fetei să completeze averea băiatului.

Îmbunătățirea condițiilor de viață, dezvoltarea economiei, crearea de locuri de muncă care să permită sporirea posibilităților materiale necesare asigurării vieții de familie au determinat la finalul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea o creștere a numărului populației, dar și a numărului căsătoriilor.

Statutul femeii în cadrul familiei nu era unul demn de invidiat, deși mediul casnic era considerat ca fiind un spațiu privat, prin excelență feminin. Însă pentru persoanele de gen feminin greutățile începeau încă din copilărie când trebuiau să se supună atât autorității tatălui, cât și a mamei. Fetele se implicau în munca gospodăriei unde alături de mamă își îngrijeau frații mai mici, găteau, se implicau în muncile agricole desfășurate de familie etc. Odată cu căsătoria, îndatoririle creșteau. Femeia era responsabilă de aducerea pe lume a copiilor, de creșterea și educarea acestora, de organizarea și funcționarea eficientă a familiei. Pentru femeie, căsătoria a reprezentat și împlinirea „feminității”, doar în familie contopindu-se structurile tipice ale condiției ei.

Vârsta la căsătorie

Un aspect important conectat la problema formării familiei, dar și la situația femeii în secolul al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea, îl reprezintă vârsta soților la prima cununie. Potrivit tradiției, soțiile trebuie să fie mai tinere decât bărbații în momentul încheierii căsătoriei. Deviațiile de la aceste prejudecăți erau rare, doar jocul intereselor materiale putând determina mariaje disproporționate ca vârstă. Studiind rubrica din registrele parohiale de stare civilă, în care este notată vârsta celor care s-au cununat, se observă că bărbații care sunt la prima căsătorie au vârste cuprinse între 23-32 de ani. Fetele s-au prezentat pentru prima dată la taina cununii la vârste cuprinse între 16 și 22 de ani. Din punct de vedere legal, băieții apti pentru armată nu se puteau căsători decât după îndeplinirea stagiului militar pe care îl începeau la vârsta de 20 de ani și îl încheiau la 22 de ani. Pentru fete, potrivit legii, vârsta optimă de încheiere a căsătoriei începea la 16 ani⁴.

În tabelul de mai jos se observă evoluția vârstei miresei care s-au cununat în primul deceniu al secolului al XX-lea. Observăm că grupa cu vârsta între 20-24 de ani este cea mai numeroasă. O urmează apoi la o mică distanță cea cu vârsta între 17-19 ani. Femeile care s-au căsătorit ori recăsătorit la o vârstă mai mare de 50 de ani sunt cele mai puține. În 1909 s-a înregistrat cel mai mare număr (79) de astfel de femei. La polul opus se situează anul 1912 când 220 de fete mai tinere de 17 ani au pășit spre taina cununii. Mai trebuie subliniat că nici această grupă de fete nu este foarte mare, confirmându-se faptul că, cu unele excepții, se respectau prevederile legale sau cutumele legate de vârsta căsătoriei. Aceste abateri puteau fi legate de situația grea a familiei, existența unui număr mare de copii care trebuiau întreținuți, dorința de a completa averea familiei băiatului cu zestrea fetei, relațiile extraconjugale dintre tineri

⁴ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Satu Mare, *Colecția de Registre Parohiale*, dosar nr. 79, 516, 526, 1.195, 1.196, 1.197, 1.200.

care puteau duce la apariția unei sarcini, aducerea fetei în casa unui văduv pentru a avea grijă de gospodăria și copiii orfani ai acestuia și, mai rar, iubirea dintre fată și băiat.

Tabel nr. 1. **Vârsta mireseleor din comitatul Satu Mare**

	Mai tinere de 17 ani	Între 17-19 ani	Între 20-24 ani	Între 25-29 ani	Între 30-39 ani	Între 40-49 ani	Mai vârstnice de 50 de ani
1901	197	1.042	1.049	249	197	139	71
1902	206	1.062	1.025	242	163	125	56
1903	28	1.177	1.154	384	198	84	45
1904	188	1.037	1.207	270	184	122	62
1905	140	958	1.213	242	154	128	71
1909	193	1.060	1.525	301	163	94	79
1910	200	960	1.387	334	184	98	70
1911	210	1.210	1.609	317	154	88	81
1912	220	1.057	1278	284	159	103	73

Sursa: datele au fost prelucrate după următoarele surse: *Magyar Statisztikai Közlemények, A Magyar Korona Országainak Népszámlálása, első rész. A népesség általános leírása községeinkint*, Budapest, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1910, 1911, 1912, 1913.

Mult mai variate sunt datele privind vârsta celor care s-au recăsătorit. Se constată că anii celor care au încheiat căsătorii pentru a doua sau a treia oară variază într-un interval destul de mare, cuprins între 33-74 de ani, pentru bărbați, și 27-50 de ani, pentru femei. Cel mai tânăr cuplu care s-a căsătorit pentru a doua oară este reprezentat de un bărbat de 33 de ani și o femeie de 27, amândoi fiind consemnați ca având statutul

de văduvi. Acest caz a fost întâlnit în localitatea Racova, în 1887. La polul opus, se află situația unui cuplu, tot din Racova, care, în 1883, s-a recăsătorit, bărbatul având vârsta de 74 de ani, iar femeia de 40⁵.

Puține au fost cazurile întâlnite în care bărbatul a fost mai tânăr decât femeia atunci când s-au prezentat în fața preotului pentru a se cununa. Se remarcă situația unui cuplu din Apa, care s-a căsătorit în 1878, tânărul având vârsta de 28 de ani, fiind consemnat ca „fecior”, iar partenera, „văduvă”, fiind de 40 de ani. Cazul este cu atât mai interesant cu cât este vorba de o recăsătorie din partea femeii cu un bărbat mult mai tânăr. Situația celor doi este destul de rar întâlnită pentru că, în general, comunitatea nu vedea cu ochi buni recăsătoria femeilor mai ales cu un bărbat mai tânăr. De asemenea, era destul de greu acceptată o astfel de diferență de vârstă între femeie și bărbat, chiar și pentru prima căsătorie. Alte două cazuri asemănătoare au fost întâlnite în localitatea Racova, când, la 1885, un june de 25 de ani s-a căsătorit cu o văduvă de 40 de ani, sau, în 1886, când un fecior de 24 de ani a luat de soție o văduvă de 40 de ani. Aceste exemple pot avea și o explicație economică, presupunând că tânărul avea o situație financiară mult mai precară decât a femeii. Printr-o astfel de legătură el își îmbunătățea averea, iar văduva primea ajutor la treburile gospodărești și chiar la creșterea copiilor din căsătoria anterioară. Foarte rare sunt cazurile în care astfel de mariaje aveau la bază dragostea dintre femeie și bărbat.

Cele mai frecvente recăsătorii erau ale văduvilor cu tinere necăsătorite, iar diferențele de vârstă puteau fi foarte mari. Și în cazul recăsătoriei, comunitatea a recunoscut poziția privilegiată a bărbatului care putea încheia o nouă căsătorie, spre deosebire de o văduvă, chiar încalcând timpul de doliu. Există cazuri în care soțul solicită dispensă pentru încheierea unei noi căsătorii la nici o lună după moartea soției. Majoritatea dispenselor de „jele” au ca personaj principal bărbatul, pentru că femeii nu i s-a permis să încalce perioada de doliu. Motivațiile acestor cereri invocau, în principal, existența copiilor mici ce trebuiau îngrijiți, greutățile casnice ce nu puteau fi îndeplinite de bărbat, ci numai de o femeie.

Dincolo de aceste motivații care reclamau prezența femeii într-o gospodărie, s-a aflat și interesul păstrării averii în familie, de a nu rupe lanțul armonios prin intervenția străine. Preferințele văduvilor de a se recăsători cu tinere nemăritate sunt lesne de înțeles: acestea erau libere și nu înmulțeau problemele deja existente. Noua soție trebuia să preia povara sarcinilor gospodăriei, să crească și să educe copiii rămași orfani. În felul acesta, o văduvă, la rândul ei cu greutăți, nu era considerată partenera ideală, iar copiii ei puteau complica problemele de moștenire.

În concluzie, recăsătoria a fost un fenomen față de care comunitatea a manifestat, în general, rezerve. În special, era puțin tolerată recăsătoria femeilor. Văduvii care încheiau o nouă căsătorie, preferau fete tinere, fără obligații din motive lesne de înțeles: nu se complica sistemul de moștenire, de întreținere și creștere a altei linii de copii, tinerele aveau mai multă putere de muncă etc. O văduvă își găsea un partener „holtei” mult mai

⁵ *Ibidem.*

greu, iar excepțiile identificate ne fac să credem că aceste mariaje au avut o motivație materială⁶.

Datorită vârstei precoce la care se realizau căsătoriile, fecunditatea cuplurilor era ridicată. Cuplul avea primul copil la foarte puțin timp după căsătorie. Teoretic, următorul putea veni după cel puțin 13 luni. Distanța dintre nașteri rezulta, printre alți factori și din lungimea perioadei de alăptare naturală care era în practică la țară, din prelungirea perioadei în care ciclul menstrual lipsea, datorită unui regim alimentar deficitar etc.

Trebuie să precizăm faptul că în perioada avută în vedere, în zonele rurale, avem de a face, în mod formal, cu un număr impresionant de interdicții sexuale. Alături de perioadele de indisponibilitate fiziologică a femeii, erau prohibite formal relațiile sexuale în zilele de post (miercurea și vinerea), ca și în marile posturi de dinaintea marilor sărbători. Specialiștii în demografie istorică apreciază că, la nivelul societății tradiționale, zilele de abstenență sexuală, dintr-un an se ridicau la aproximativ 230⁷. Evident nu se poate cunoaște cu adevărat ce se întâmpla în patul conjugal. Sursele semnalizează totuși că între normă și comportamentul efectiv, cotidian, diferența era foarte mare.

Numărul mai mic al divorțurilor solicitate de femei nu trebuie să uimească, deoarece acesteia îi trebuia mult curaj pentru a se desprinde de condiția sa și a-și înfrunta soțul, restul familiei și comunitatea în care trăia⁸. În general, în lumea rurală, femeia divorțată era puternic marginalizată fie că era vinovată, fie că nu. Se considera că nu și-a putut ține în jurul ei soțul și familia, că nu a fost capabilă să aibă cu adevărat grijă de aceștia. Mai exista și convingerea că orice fapte ar fi comis bărbatul, femeia trebuie să le treacă cu vederea și să le facă uitate pentru a asigura astfel unitatea familiei care cădea în sarcina sa. Trebuie subliniat faptul că o femeie divorțată avea foarte mici șanse să se recăsătorească, eșecul căsniciei anterioare urmărind-o pe tot parcursul vieții, iar a trăi singură, fără sprijin din partea unui soț, era cât se poate de dificil, mai ales dacă trebuia să întrețină și copiii rezultați dintr-o căsnicie eșuată. La toate acestea se mai adaugă și educația primită de fete în familie. Așa cum am arătat și mai sus, ele erau sfătuite să fie supuse, răbdătoare, îngăduitoare, să nu încurajeze disoluția familiei.

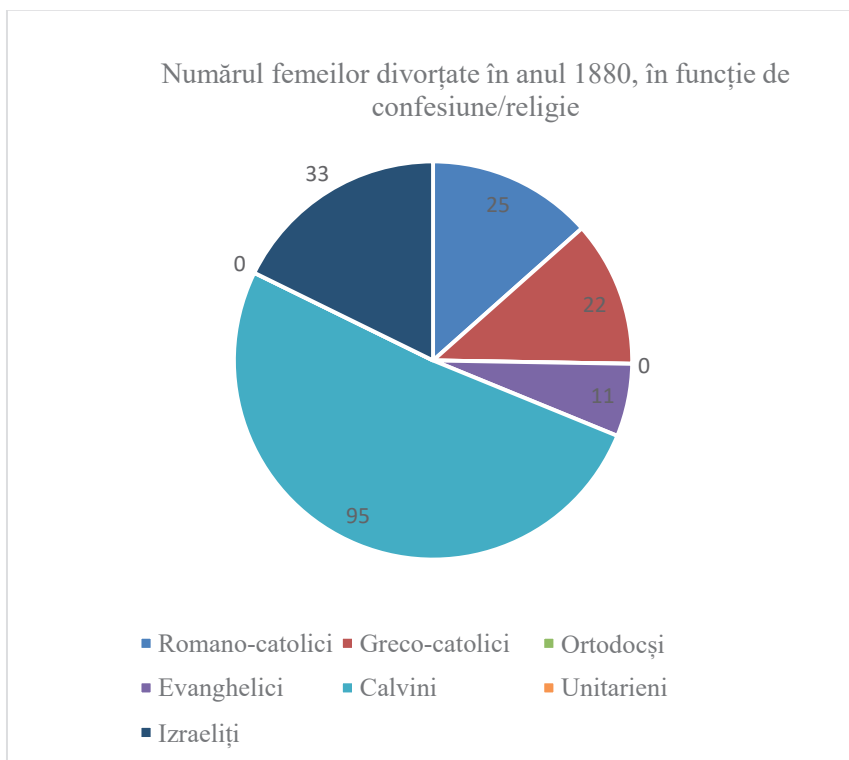
Societatea de la sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea a fost una axată pe familie, majoritatea oamenilor având drept scop să se căsătorească, să aibă copii, să întemeieze un spațiu vital, să rezolve un cadru legal legat de moștenirea bunurilor. Excepțiile de la această regulă erau pedepsite atât de comunitate, cât și de biserică, fie ea catolică sau reformată. Însă, monotonia unei căsniciei dominate de grija zilei de mâine, sărăcia și lupta pentru supraviețuire, oboseala, epuizarea fizică, îmbătrânirea prematură a femeii, nenumăratele nașteri ce modifică trupul acesteia, copiii ce plâng și cer de mâncare, certurile, violența fizică și verbală, reproșurile sunt suficiente motive pentru individ să dorească evadarea dintr-o lume nefericită, în care iubirea nu mai

⁶ *Ibidem*.

⁷ Vladimir Trebici, Ion Ghinoiu, *Demografie și etnografie*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 210-211.

⁸ Vezi și Kolumbán Zsuzsánna, *Divorțul în dieceza Odorhei în sec. al XIX-lea*, în vol. *Om și societate. Studii de istoria populației României*, coord.: Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean, IX, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2007, p. 207.

exista sau, poate, nici nu a existat vreodată. Inevitabil femeia începea să resimtă frustrările, neîmplinirile, eșecurile unei căsnicii nefericite, iar „dezertarea” de la obligațiile familiale era o formă de a suplini ceea ce le-a lipsit de-a lungul conviețuirii cu un partener nepotrivit, de a recupera un timp pierdut⁹.

Sursa: datele au fost prelucrate după următoarea sursă:
https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1881_01/?pg=145&layout=s

În 1880, în comitatul Satu Mare, din punct de vedere confesional, cel mai mare număr al populației era greco-catolic, urmat de cel reformat calvin și apoi de romano-catolici. Unitarienii, ortodocșii și luterani aveau comunități foarte mici. Așa se explică, pe de o parte și numărul mai mare de femei reformate care au divorțat în această perioadă. Pe de altă parte, în cadrul Bisericii Reformate, despărțirea dintre soți nu era la fel de inaccesibilă ca și în cazul romano sau greco-catolicilor. Biserica Calvină păstra încă normele legislative date de Iosif al II-lea, care prevedeau că pentru cazurile de divorț cuplurile se puteau adresa autorității civile și nu celei ecleziastice, divorțul

⁹ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc din Transilvania*, Cluj-Napoca, Edit. Fundația Culturală Română, 1999, p. 181.

civil fiind astfel acceptat și de Biserică. După moartea împăratului aceste prevederi au fost anulate sub presiunea Bisericii Romano-Catolice, fiind menținute doar de comunitatea reformată.

Atitudinea dezaprobatore față de divorț pe care o are Biserica Catolică este evidentă din legislația ecleziastică, dar și din numărul mare de circulare în care era abordat acest subiect. De fiecare dată se amintește faptul că „adevărata căsătorie încheiată valid nu se poate desface. Așa că, credinciosul catolic nu poate să încheie o căsătorie nouă până atunci până când se află în viața soțului său”¹⁰. În cadrul aceleiași circulare se face următoarea precizare „se poate întâmpla totuși uneori ca și în căsătoria validă între soții căsătoriți conviețuirea să nu fie cu putință; în acest caz Biserica îi desparte, după cum se zice, de pat și de masă, însă fără ca ei să înceteze a fi soți de căsătorie; așadar, nici bărbatul nu poate lua altă femeie, nici femeia nu se poate mărita după alt bărbat până atunci până când nu moare unul dintre dânsii”¹¹.

În cazul în care conviețuirea dintre soți nu mai este posibilă sub nicio formă, Biserica „îngăduie” divorțul, dar îngreunează procesul disoluției, pentru a proteja esența canoanelor și dogmelor religioase, potrivit cărora căsătoria era o Sfântă Taină și „ceea ce Dumnezeu a unit omul să nu despartă”. De aceea legislația bisericească cu caracter matrimonial a fost atent și minuțios alcătuită, fiind prescrise motivele ce se regăseau în cele mai grave abateri ale individului de la un comportament firesc și moral (adulter, nebonie, desfrâu, impotență etc.)¹².

Aceste prevederi ecleziastice referitoare la dizolvarea căsătoriei reprezintă principala explicație pentru numărul mic al femeilor catolice care au recurs la soluția despărțirii de soțul lor. Pe loc secundar se află și restricțiile sociale, femeile divorțate fiind marginalizate de către comunitatea în care trăiau.

Violul și avortul

Registrele parohiale au reprezentat și sursa istorică din care am extras informații cu privire la existența unor cazuri de viol pe teritoriul comitatului Satu Mare. În matricola botezătorilor din localitatea Călinești a fost notată nașterea lui Csaba Jacob care a venit pe lume în anul 1859. La rubrica de observații preotul a notat că Irinca Csaba, mama băiatului, a fost răpită de Ion Brită, „fata aceasta a fost deflorată prin ostraziune”. Din faptul că nou născutul nu a fost notat cu numele de familie al tatălui și din faptul că el a fost trecut la rubrica de copii ilegitiimi, deducem că Ion Brită nu și-a asumat consecințele faptei săvârșite lăsând-o pe fată să își crească singură copilul.

Un alt caz a fost identificat în registrul parohial greco-catolic al localității Apa. De aici am aflat că în 4 decembrie 1869 a fost botezată Ana Mereșanu despre mama căreia

¹⁰ Circulara emisă de Victor Mihály la 1 septembrie 1895, p. 2.

¹¹ *Ibidem*, p. 6.

¹² Sorina Paula Bolovan, *op. cit.*, p. 167; vezi și Elena Crinela Holom, *Comportamentul formativ și disolutiv al cuplurilor din zona Albei la sfârșitul sec. al XIX-lea*, în vol. *Om și societate ...*, 2007, p. 187.

preotul a notat următoarele: „mama a fost deflorată”, fără a preciza numele celui care a săvârșit fapta. Este evident faptul că și în acest caz bărbatul nu și-a recunoscut isprava, iar femeia a trebuit să suporte „rușinea” și să își crească singură copilul.

În ambele cazuri șansele fetelor de a se căsători au fost mici, ele scăzând tot mai mult dacă și zestrea era mică. Aducerea pe lume a unui copil care nu era rezultatul unor relații din cadrul căsătoriei era cu greu acceptată de comunitatea rurală din acea perioadă. Se considera că vina aparținea în primul rând fetei care l-a provocat pe băiat, motiv pentru care ea era privită cu suspiciune și de cele mai multe ori marginalizată. De asemenea, Biserica condamna aspru relațiile extraconjugale, fie că erau întreținute de către persoanele necăsătorite, fie că erau relații ale unor soți sau soții.

Totuși mai aspru pedepsite erau cazurile de avort. Atât Biserica, cât și autoritatea civilă sancționau dur femeile care recurgeau la întreruperea sarcinii fie pentru a-și ascunde rușinea de „gura satului”, fie pentru că nu mai doreau alți copii. Legea civilă prevedea că o femeie însărcinată care nu este căsătorită și recurge la avort era pedepsită cu închisoare până la doi ani¹³. La aceasta se adăuga și pedeapsa impusă de Biserică: oprirea de la împărțășanie sau, cel mai grav, excomunicarea. Pentru femeile căsătorite legea prevedea o pedeapsă mai aspră: închisoare până la 3 ani. Aceeași sancțiune era dată și celui care comite crima cu învoirea femeii însărcinate, iar dacă a făcut-o pentru a dobândi un câștig material pedeapsa se mărea până la 5 ani de închisoare. Autoritatea civilă a stabilit și cine puteau fi complicii (aceia care recomandă săvârșirea avortului, cel/cea care o conduce pe femeie la persoana care se ocupă cu astfel de sarcini), precizând pedepse și pentru aceștia.

Iată de ce în societatea rurală sătmăreană, cazurile de întreruperea a sarcinii, care să ajungă în atenția autorităților au fost foarte puține. În general, femeile care apelau la un astfel de procedeu erau într-un număr destul de mic și își găseau persoane discrete care să le ajute fără a atrage atenția vecinilor sau a autorităților ecleziastice ori civile.

În paginile registrelor analizate am întâlnit o serie de observații la adresa relațiilor dintre părinții copiilor nelegitimi, cele mai multe cu o notă de mustrare în ceea ce o privește pe mamă: *femeia acesta nu conviețuiește cu bărbatul său, ci duce o viață..., a trăit nelegitim cu..., muma pruncului este o poamă foarte stricată, are soț păgân, muma pruncului are soț legitim, dar pentru purtarea rea a bărbatului nu stă cu soțul legitim, ci cu cumătrul*. Putem deduce astfel că femeia se afla în atenția comunității, dar și a preotului într-un mod mult mai accentuat decât bărbatul. Dacă acestuia i se treceau cu vederea unele încălcări ale legilor nescrise ale societății, femeia era sever judecată și pedepsită de către familie sau de către „gura satului”, de multe ori stigmatul pus de comunitate urmărind-o toată viața, răsfrângându-se și asupra copiilor săi, mai ales asupra fiicelor sale.

Concluzii

¹³ Ioan Geț, *Administrația bisericească*, Tipografia Nagyvarad Oradea, 1912, p. 77.

În comitatul Satu Mare, la finalul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea la baza societății rurale se afla familia tradițional creștină. În cadrul acesteia femeia juca un rol foarte important, cu toate că bărbatul era considerat a fi conducătorul ei. Împărțirea rolurilor în familie a fost stabilită în primul rând de către Biserică, instituție care a influențat foarte mult viața comunităților rurale, dar și de autoritățile civile. Discursul Bisericii era inspirat din vechile scrieri sacre care subliniau superioritatea bărbatului în raport cu femeia în cadrul societății. Pornind de la aceste norme, datoria soției sau a fiicei era aceea de a se supune soțului sau tatălui, de a-l asculta și și de a-i respecta poruncile. Încadrându-se în această rânduială, femeia trebuia să aibă grijă de cămin, de copii, de toate sarcinile gospodăriei care se înscriau în mediul privat pentru că acesta era considerat prin excelență ca fiind misiunea soției. Modelul unei femei ideale îl găsim tot în Biblie la Tit 2:3-5: „Spune că femeile în vârstă trebuie să aibă o purtare cuviincioasă, să nu fie nici clevetitoare, nici dedate la vin; să învețe pe alții ce este bine, ca să învețe pe femeile mai tinere să-și iubească bărbații și copiii; să fie cumpătate, cu viața curată, să-și vadă de treburile casei, să fie bune, supuse bărbaților lor, pentru ca să nu se vorbească de rău Cuvântul lui Dumnezeu”. Cât și cum s-a respectat acest îndemn se poate stabili pe baza diferitelor izvoare istorice. Cert este că Biserica, dar și societatea civilă au încercat să o determine pe femeie să își desfășoare viața și activitatea în limitele acestor norme sacre.